

JUHENDMATERJAL KAASAMISE KAVANDAMISEKS NING KAASAMISTEGEVUSTE LÄBIVIIMISEKS

Supilinna Seltsi, Tartu Linnavalitsuse ja Eesti
Planeerijate Ühingu ühisprojekt "Osalusplaneerimine
Supilinna teemaplaneeringu koostamisel"

Tartu 2011-2012

Sisukord:

Sissejuhatus	3
Osalusplaneerimise põhimõtted ja otsustusprotsess	4
Keda kaasata ja millal?	6
Kommunikatsioon planeerimisprotsessis ja kaasamisel	8
Kaasamise meetodeid	9
Intervjuud	10
Emotsionaalne jalutuskäik	12
Emotsionaalse kaardi koostamine	14
Küsitlus	15
Vestlusring	17
Koolikirjand	19
Joonistamine	20
Piirkonna kaardi ühine täiendamine	21
Kokkuvõtvad soovitused kaasamistegevuste kavandamiseks planeeringute koostamisel	24

Sissejuhatus

Käesoleva juhendmaterjali koostamise eesmärgiks on osalusplaneerimise põhimõtete tutvustamine ning soovitude andmine huvigruppide ja sihtrühmade kaasamiseks osalusplaneerimisel. Soovitud põhinevad käesoleva juhendmaterjali koostamise eeltöö raames läbi viidud tegevustel, teoreetilisel materjalil ning koostajate varasemal kogemusel nii kohaliku kogukonna aktiivsete liikmetena kui ka ruumilise keskkonna kujundajatena ja Eestis tegutsevatest planeerijatelt saadud tagasisidel.

Juhendmaterjali koostamiseks katsetati valikut kaasamismeetodeid Supilinna teemaplaneeringu koostamise raames. Supilinna teemaplaneeringu algatamise ettepaneku tegi Tartu Linnavalitsusele Supilinna Selts juba 2006. aastal. Planeering algatati Tartu Linnavolikogus 24. mail 2007, planeeringut koostab Tartu Linnavalitsus. Supilinna teemaplaneeringu eesmärgiks on Tartu linna jaoks olulise miljööala säilimise tagamine võimalikult algupärasel kujul läbi maakasutus- ja ehituspõhimõtete seadmise. Tulenevalt Supilinna teemaplaneeringu eripärast on juhendmaterjal keskendunud soovitude andmisele üldises täpsusastmes planeeringu koostamise protsessile.

Supilinn on Tartu linnaosa, mille tänane struktuur ja hoonestus pärineb valdavalt 19. sajandist ja 20. sajandi algusest ning on rajatud esimese linnastumise laine ajal maalt linna saabunud töölisperede majutamiseks. Supilinna hoonestus koosneb valdavalt ühe- kuni kahekorruselistest ahjuküttega puitelamutest. Nõukogude okupatsiooni perioodil oli Supilinnal elupiirkonnana võrdlemisi halb maine – elamutes puudusid mugavused, hooned lagunesid. Viimase 10-15 aasta jooksul on Supilinnas aset leidnud gentrifikatsiooni protsess, mille käigus toimub hoonete renoveerimine, elanikkonna vahetumine, asumi maine ja kinnisvarahindade tõus, samuti järjest teadlikum elukeskkonna väärtustamine. Ühtlasi tegutseb Supilinnas Eesti üks esimesi järjepidevalt aktiivseid asumiseltse – Supilinna Selts. Selts on oma ligemale kümne tegevusaasta jooksul osalenud aktiivselt muuhulgas Supilinna puudutavates planeeringutes ning mõjutanud seeläbi asumi elukeskkonna kujunemist.

Seega katsetati käesoleva juhendmaterjali koostamise eeltöö käigus kaasamismeetodite rakendamist olukorras, kus:

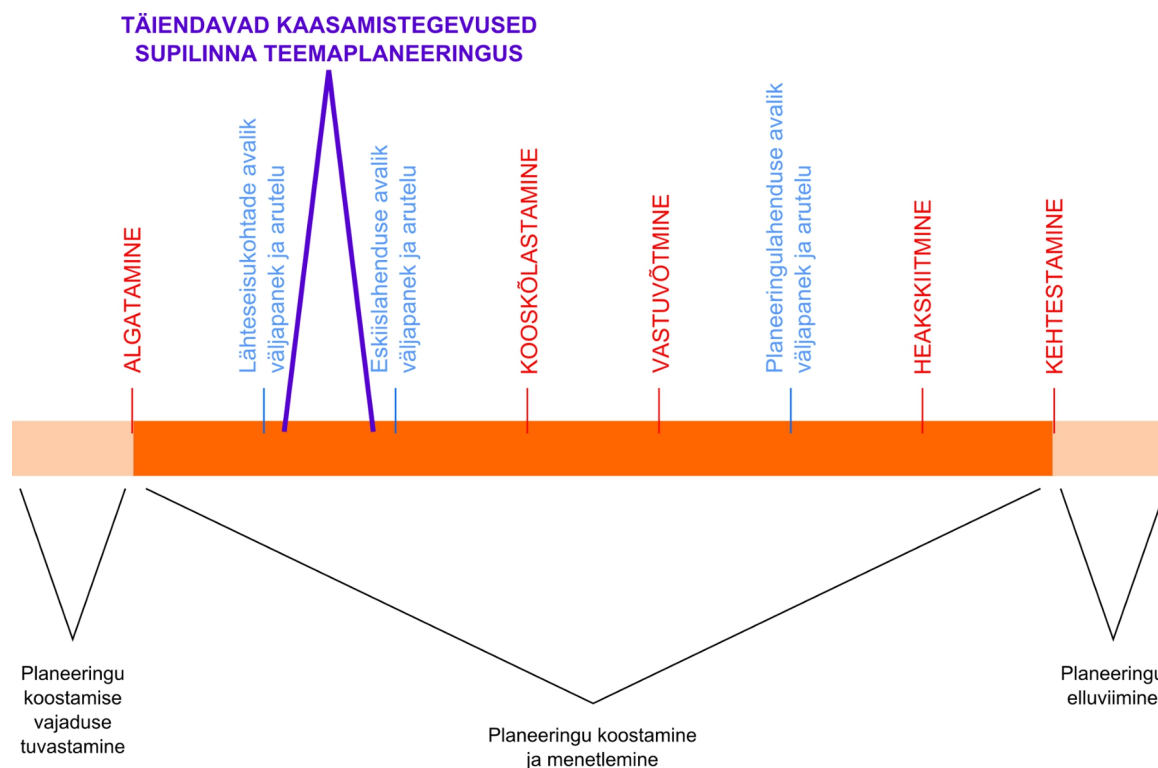
- koostamisel on miljööväärtusliku asumi teemaplaneering,

- kohalikel elanikel on olemas esinduskogu, millel on ka planeeringuprotsessis osalemise kogemus,
- Supilinnal kui asumil on laiemalt kui vaid kohalike elanike seas tuntud identiteet, asumit väärtustatakse elukeskkonnana.

Skeem 1 illustreerib, millises Supilinna teemaplaneeringu koostamise ja menetlemise faasis täiendav kaasamine läbi viidi – planeeringu eskiislahenduse väljatöötamise ja ülevaatamisega paralleelselt. Kaasamistegevuste eesmärgiks oli siduda planeerimisse erinevad huvigrupid ja elanikud, sõltumata nende seotusest Supilinna Seltsi kui elanike esindusorganiga, kelle arvamus võib tavaolukorras (st vaid seaduse nõuetest tuleneva kaasamise korral) jääda tähelepanuta. Ühtlasi seati eesmärgiks olulisemate tulemuste rakendamine koostatavas Supilinna teemaplaneeringus ning seeläbi väärtuslikuma ning elanikele omasema planeeringulahenduse kujundamine.

Käesolev juhendmaterjal ning selles toodud kaasamissoovitud on suunatud eelkõige nii avalikus kui erasektoris tegutsevatele planeerijatele, kes otseselt korraldavad ja viivad läbi planeeringute koostamist. Loodetavasti leiavad tegutsevad planeerijad juhendmaterjalist inspiratsiooni ja tahtmist kaasata erinevaid huvigruppe senisest enam, kuulata ja arvestada rohkemaid arvamusi. Samas tahame pakkuda tuge ka asumiseltsidele ja elanikele, tõstes nende teadlikkust planeerimises osalemise vajalikkusest ning erinevatest võimalustest. Kodanikuühenduste hääl kuuldavakstegemine sõltub ühelt poolt ühenduste enda teadlikkusest ja võimekusest, teiselt poolt aga planeeringuprotsessi läbiviijast ja otsustajatest ning nende oskusest ja tahtest arvamusi ära kuulata ja arvestada. Seetõttu on lisaks kodanikuühenduste teadlikkuse tõstmisele oluline tutvustada kaasamise põhimõtteid ka tegutsevatele planeerijatele, kuivõrd paljuski sõltub just nendest, kas ja keda planeerimisprotsessi kaasatakse, kuidas kaasamine korraldatakse ning kuivõrd avaldatud arvamusi arvesse võetakse. Planeerija ei ole küll otsustaja rollis, kuid tema käes on esmane võim tehtud ettepanekut/avaldatud arvamust tõsiselt võtta või see kuulmata jätta.

Mida avatum on planeerimisprotsess ning mida sisukam erinevate osapoolte panus, seda ausamaks kujuneb ka lõpptulemus ehk planeering kui kokkulepete kogum. Seega on laiem kaasamine ka võimaluseks vähendada korruptsiooniriski

Skeem 1: Käesoleva juhendmaterjali eeltöö käigus läbi viidud täiendav kaasamine toimus Supilinna teemaplaneeringu eskiislahenduse väljatöötamise faasis

planeerimisprotsessis. Korruptsiooniriski vähendamisel on esimeseks sammuks otsustamine osalusplaneerimise põhimõtete järgimise ning kogukonna kaasamise kasuks juba enne planeeringu algatamist või selle käigus. Sealt edasi tuleb vastavaid põhimõtteid järgida läbi kogu planeerimisprotsessi.

Juhendmaterjali koostasid:

- Pille Metspalu (Eesti Planeerijate Ühing),

- Laura Uibopuu (Eesti Planeerijate Ühing),
- Mart Hiob (Supilinna Selts),
- Tiit Oidjärv (Eesti Planeerijate Ühing).

Kirjeldatud tegevuste läbiviimisel osalesid lisaks nimetatutele veel Nele Nutt (Supilinna Selts), Indrek Ranniku (Tartu linnavalitsus), Aire Priks (Tartu linnavalitsus), Ingrid Perner (Tartu linnavalitsus), Reesi Soodla (Tartu linnavalitsus) ja Kadri Soome.

Osalusplaneerimise põhimõtted ja otsustusprotsess

Osalusplaneerimine tähendab planeerimisprotsessi, millesse on kaasatud kohalik kogukond. Kaasamise all ei ole siinkohal silmas peetud ainult informeerimist, vaid kahepoolset suhtlemist (koostööd), kus nii kaasaja kui ka kaasatavad kuulavad teise osapoole argumente ning kohandavad enda seisukohti vastavalt sellele.

Osalusplaneerimise mõiste tuleneb kommunikatiivsest planeerimisteooriast, mis omakorda põhineb Saksa filosoofi ja sotsiaalteoretiku Jürgen Habermasi filosoofilistele töödele.

Habermasi neli kommunikatsioonitingimust – arusaadavus, tõesus, siirus ja õigustatus – moodustavad normatiivse ideaali osalusprotsessi läbiviimiseks planeerimises. Ideaaliks on, et kogu

kommunikatsioon osalejate vahel on arusaadav, faktiliselt tõsi, siiras ja õigustatud.

Kommunikatiivse planeerimisteooria pioneeriks on ameeriklane John Forester, kes on Habermasi teooria põhjal hinnanud planeerimispraktikat hea kommunikatsiooni ja demokraatliku osaluse vaatenurgast. Oma olulisimat kirjutist – “Planning in the Face of Power” (1989) – alustab J. Forester kahe ruumilise planeerimise arengut oluliselt mõjutanud põhimõttega: “Planeerimine on inimeste jaoks” ning „Planeerimispraktika on piiritletud poliitiliste reaalsustega tugevalt kapitalistlikus ühiskonnas”¹. Kommunikatiivse planeerimise edasiarendamisega on tegelenud inglise planeerimisteoretik Patsy Healey, kes on oma käsitlustes ühendanud protsessikeskse ja

¹Taylor N 1998. Urban Planning Theory since 1945.London, Sage Publications.

tulemuskeskse lähenemise kollaboratiivse planeerimise mõisteks. P. Healey räägib kollaboratiivsest planeerimisest kui strateegilisest planeerimisest, mille lähtekohaks on tõdemus, et säästliku arengu saavutamine on võimalik vaid siis, kui erinevates planeerimisetappides on kaasatud erinevad huvigrupid².

Seega on osalusplaneerimise peamiseks lähtepunktideks seisukoht, et kõigil ühiskonna-

- ◆ *Kõigil ühiskonnagrupidel peaks olema õigus ja võimalus rääkida kaasa neid endid puudutavates arengutes.*
- ◆ *Erinevate ühiskonnagruppide kaasamisel on eelduseks, et kõik nad on võimelised analüüsima ja määratlema iseenda olukorda.*
- ◆ *Kaasamine on võti majandusliku ja sotsiaalse edukuseni.*
- ◆ *Kaasamine on tulemuslik, kui see toimub jagatud valitsemise tingimustes.*
- ◆ *Kõigil protsessis osalevatel osapooltel on võimalus võtta vastu otsuseid.*
- ◆ *Otsus = vastutus!*

gruppidel peaks olema õigus ja võimalus neid puudutavates arengutes kaasa rääkida ning eeldus, et kõik ühiskonnagrupid on selleks võimelised. Taolist lähenemist kasutas Brasiilia haridusuuendaja Paolo Freire, seistes vaeste ning teiste allasurutud kodanike eest.

Teiseks osalusplaneerimise põhimõtteliseks väljatöötajaks loetakse Kurt Lewinit, Poola-Ameerika päritolu psühholoogi, kelle tegevus pani kontseptuaalse ning metodoloogilise aluse edasistele uurimustele osalusprotsesside vallas. K. Lewinit peetakse sotsiaalse psühholoogia loojaks, kes püüdlustes leida võimalusi rassilise ja etnilise

ebavõrdsuse ületamiseks uuris muuhulgas rühmadünaamikat, organisatsioonilist kujunemist, demokraatlikke võimusuhteid ning kasutas avatud süsteemi teooriat.

Osalusplaneerimise mõistet on esimesena põhjalikult käsitletud ÜRO inimasustuse keskuse³ korraldatud ülemaailmse linnalise valitsemise kampaania⁴ raames koostatud juhendmaterjalis „Building bridges between citizens and local governments to work more effectively together through participatory planning“. Nimetatud juhendmaterjali koostajad on toonud välja seisukoha, et kohalikud omavalitsused ja kogukonnad, kes soovivad olla sotsiaalsete ja majanduslike muutuste esirinnas, peavad tunnustama kaasamise olulisust. Kogukonna üldist elukvaliteeti puudutavate oluliste otsuste tegemisse tuleb kaasata kõik, olenemata varalisest seisust, soost, vanusest, rassist või usulistest tõekspidamistest. Teine teadvustamist vajav aspekt on jagatud valitsemise olulisus – ideaalis ületatakse jagatud valitsemise raames konkreetset piirid omavalitsuse ning kogukonna vahel, arutelud toimuvad vastastikuse usalduse ja avatud dialoogi tingimustes. Neis tingimustes jõutakse ühistest strateegiatest, ideedest ja visioonidest konkreetse tegevusplaanini.

Osalusplaneerimise otsustusprotsess põhineb võrdsel otsustusõigusel ja otsusega kaasneval vastutusel. See tähendab, et kõigil protsessis osalevatel osapooltel on võimalus võtta vastutust ja teha planeeringulahendust kujundavaid otsuseid, olles valmis argumenteerima oma otsuse toetuseks ja/või tagama oma panuse otsuse elluviimisse. Menetluslikult jääb lõpliku otsustamise ehk planeeringu kehtestamise õigus kohalikule omavalitsusele⁵, kuid planeeringulahenduse kujunemisse saavad panustada kõik osapooled. Osalusplaneerimine ei toimi ning kaasamine on tühi vaev, kui otsustusvõimalused protsessi käigus on ebavõrdsed või kui otsustusõigusega ei kaasne kohustust oma otsuste eest vastutada.

Omavalitsus kui planeeringuprotsessi läbiviija peab vastuoluliste seisukohtade ilmnemisel langetama selgelt põhjendatud otsuse ühe planeeringulahenduse kasuks. Otsuse langetamisel tuleks esile tuua eelkõige ratsionaalsed argumendid, mida osalusprotsessi pooled saavad võrrelda ning veenduda, et neid on õigesti mõistetud. Vastasel korral võib vaatamata kaasamisele jääda osalejatele mulje, et kuulati küll ära, kuid arvesse ei võetud.

² Healey P 1997. Collaborative planning. Hampshire, Macmillan.

³ United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS)

⁴ Global Campaign on Urban Governance

⁵ Antud töös räägitakse üld- ja vähemal määral detailplaneeringu taseme planeeringutest. Osalusplaneerimise põhimõtted kehtivad aga ka riigi tasandi planeeringute puhul.

Keda kaasata ja millal?

Otsus osalusplaneerimise kasuks on põhimõtteline otsus, mis tuleks teha võimalikult varakult, planeeringu lähteseisukohtade väljatöötamise käigus. Miks? Sest kaasamine peab algama juba lähtesituatsiooni määramise ja probleemistiku kaardistamise faasis. Selleks, et visioneerida ning tulevikku kavandada, peaksid kõik osapooled jõudma sarnase nägemuseni sellest, kus hetkel ollakse ning mis on seejuures hästi ja mis halvasti. Kui lähtepositsioon on määratletud ning probleemistik kaardistatud võimalikult laiapõhjaliselt, on planeeringu koostamise jooksul väiksem tõenäosus kohata täiendavat vastuseisu või põrgata ootamatute probleemide otsa. Osalusplaneerimist ei tohiks süüski näha vaid kooskõlastamisel probleemide vältimise vahendina. Otsus järgida osalusplaneerimise põhimõtteid peab põhinema veendumusel, et „mitu pead on mitu pead“, st planeeringulahendus saab parem siis, kui kaasatud on erinevaid väärtushinnanguid esindavad huvigrupid. Sihtrühmade kaardistamine ehk kaasatavate määramine toimub lähtuvalt käsitletavast teemast/teemadest. Võtmeküsimused, millele vastates selguvad olulised sihtrühmad:

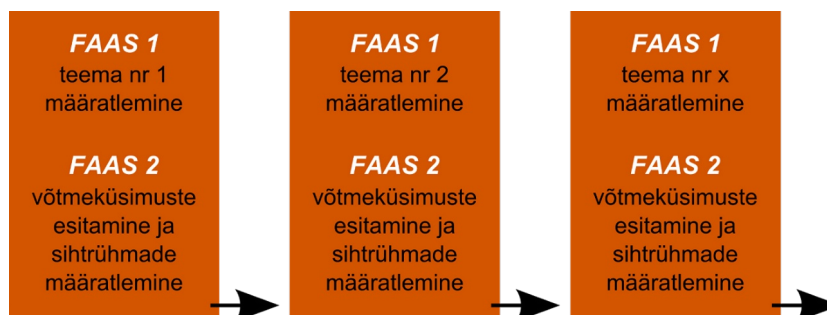
Kes võiksid antud teemal olla hästi informeeritud?

Kes võiksid saada kasu või kahju/olla mõjutatud praeguse olukorra jätkumisest?

Kes võiksid saada kasu või kahju/olla mõjutatud muutustest valdkonnas?

Võtmeküsimustele vastates on kasulik läbi kaaluda kõik võimalikud sihtrühmad, sh erinevad ametkonnad, teadusasutused, arendajad, kolmanda sektori esindajad jne. Kui võimalikud kaasatavad ametkonnad kattuvad nendega, kellega seadusest tulenevalt on hiljem vaja planeeringulahendus kooskõlastada, siis ongi otstarbekas nende ametkondadega suhelda juba planeeringu koostamise varases faasis. Nii saab eskiislahenduse väljatöötamisel hilisemate kooskõlastajate seisukohtadega juba arvestada ning kooskõlastamise protsess sujub lodusamalt.

Probleemistiku kaardistamine ning seega ka sihtrühmade määramine planeerimisprotsessi alguses ei ole lõplik ega kõikehõlmav – ka kõige

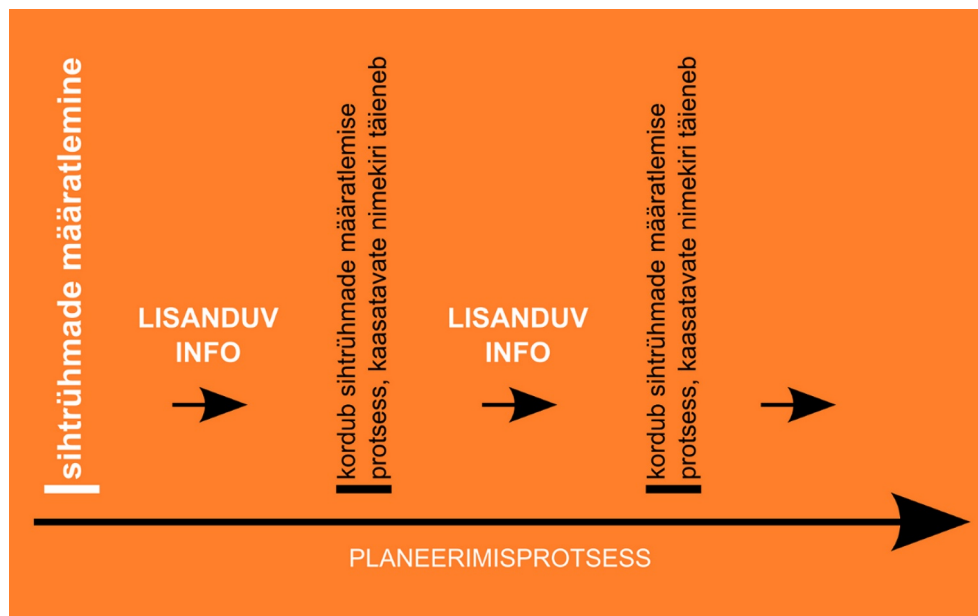

Skeem 2: sihtrühmade määramine toimub vastavalt planeeringus käsitletavatele teemadele. Iga teema puhul leitakse olulised sihtrühmad, vastates võtmeküsimustele (toodud eespool).

põhjalikuma eeltöö korral kerkib planeeringu koostamise käigus süüski üles uusi aspekte, teemasid, probleeme. Nende ilmnmisel tuleb üle vaadata ka kaasatud osapoolte nimekiri ning mõelda, kas tulenevalt täiendava informatsiooni ilmnmisest tuleks ka kaasatute nimekirja täiendada. Rakendub jällegi protsess, mida illustreerib skeem 2.

Käesoleva juhendmaterjali koostamise eeltööna läbiviidud täiendavad kaasamistegevused Supilinna teemaplaneeringu raames püüdsid ühelt poolt

laiendada planeeringu koostamisse kaasatud sihtrühmade nimekirja sellega suurendades planeeringulahenduse põhjenduseks vajalikku teabe hulka. Teiselt poolt oli eesmärgiks kaasata protsessi võimalikult palju kohalikke elanikke, pannes suuremat rõhku elanikkonna rühmadele, kes on tavapärastelt vähem aktiivsed. Kohalikel elanikel on küll olemas organiseerunud esinduskogu Supilinna Selts, kelle taotluse alusel planeeringu koostamise protsess algatati, kuid on ühiskonnagruppe, kes ei ole seltsi

Skeem 3: Kaasatavate sihtrühmade nimekiri võib planeeringu koostamise jooksul järk-järgult täieneda, vastavalt informatsiooni lisandumisele ning uute teemade/probleemide üles kerkimisele.

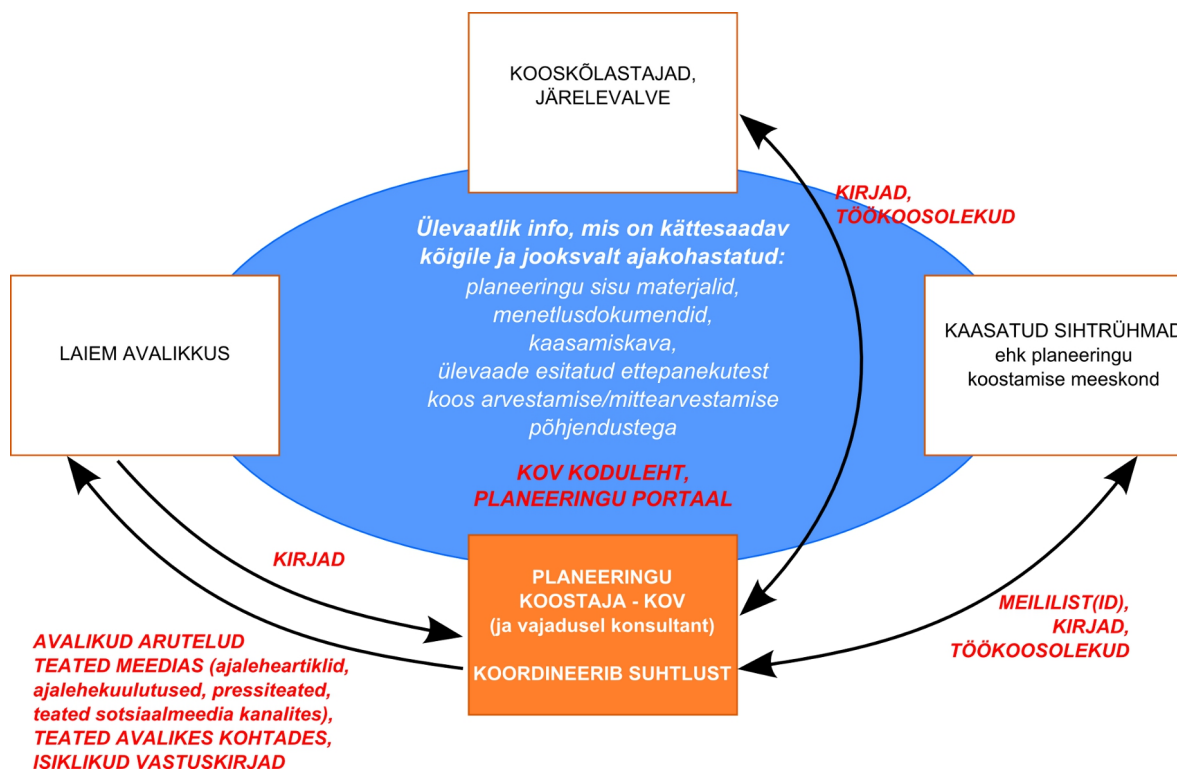
tegevusega kursis või ei ole seltsi seisukohtadega päri. Samuti leidsime, et eraldi tähelepanu vajavad keskmisest ehk veidi erinevate vajadustega rühmad

- ◆ *Kaasamine peab algama juba lähtesituatsiooni määratlemise ja probleemistiku kaardistamise faasis, et jõuda ühistele arusaamadele ning hoida kokku aega ja energiat planeeringu koostamise hilisemates etappides.*
- ◆ *Sihtrühmad, keda kaasata, määratletakse käsitletava teema/teemade põhjal.*
- ◆ *Osalusplaneerimise protsessi kaasatud meeskond ning planeeringu koostaja on igal hetkel avatud uutele liikmetele!*

nagu näiteks lapsed, aga ka eakad inimesed, puuetega inimesed. Supilinna teemaplaneeringu peamiseks teemaks tulenevalt piirkonna eripärast, on miljöö, selle olemus, tähtsus ja säilitamine. Seega on planeeringus sisuliselt küsimuse all kõigi Supilinna praeguste elanike võimalikud tulevased elutingimused – millised ja kus saavad olema uued hooned, kuidas on lubatud korrastada olemasolevaid hooneid,

millised on lubatud tänavakattematerjalid, korrastatavate tänavate ristlõiked jne. Võimalikult paljudele elanikele sobiliku planeeringulahenduseni jõudmiseks oli oluline saada teada Supilinna elanikkonna kõigi huvitatud esindajate arvamus. Suurima tagasiside saamiseks koostati lausküsitlus, mis postitati kahes eksemplaris kõigisse Supilinna postkastidesse. Kaaluti ka võimalust küsitluse läbiviimisel külastada personaalselt kõiki elanikke, kuid see jäeti kõrvale nii liigse ajakulu tõttu kui ka põhjusel, et inimeste isiklik küsitlemine võib viia moonutatud vastusteni olukorras, kui inimesed on ebakindlad või ei ole teemaga kursis. Seepärast otsustati vabatahtlikult tagastatava küsimustiku kasuks kõigi huvitatud elanike arvamuse teadasaamiseks.

Kommunikatsioon planeerimisprotsessis ja kaasamisel

Skeem 4: Planeerimisprotsessi suhtlusvõrgustiku skeem (kaasamise koordineerimise kommunikatsioonisüsteemi kirjeldus). Infovahetust koordineerib planeeringu koostaja, kasutades erinevate osapooltega suhtlemiseks erinevaid meetodeid ja vahendeid.

- ◆ *Kohtle kõiki, nii protsessis osalejaid kui ka kõrvalseisjaid võrdselt ning hoida infovahetus läbipaistva ja avatuna.*
- ◆ *Esita informatsioon kõigile osapooltele arusaadavana.*
- ◆ *Informeeri kõiki osapooli põhimõtetest, millel protsess põhineb.*
- ◆ *Jaga informatsiooni ning anna tagasisidet! Edasta otsused osapooltele koos põhjendustega.*
- ◆ *Abivahendiks kaasamise ning infovahetuse koordineerimisel on kaasamiskava.*

Osalusplaneerimisel on tähtis info läbipaistvus, arusaadavus ja avatud esitamine nii protsessis osalevatele osapooltele kui ka kõrvalseisjatele. See

tagab võrdse kohtlemise ning vähendab mitmetimõistmise ja möödarääkimiste ohtu.

Olles teinud otsuse viia planeerimisprotsess läbi osalusplaneerimise põhimõtteid järgides, tuleb suhtlemisel ja osapoolte kaasamisel tagada, et need põhimõtted oleksid kõigile teada. Lahkhelide ja arusaamatuste vältimise huvides on oluline, et teataks, millistel alustel toimub kaasamine, millised on õigused ja vastutus otsustusprotsessis, kas ja kuidas on võimalik soovi korral kaasa rääkida. Lisaks sissejuhatavale infole protsessis aluseks olevate põhimõtete ning planeeringu sisu kohta, tuleb anda ülevaade protsessi käigus toimunud suhtlusest, esitatud seisukohtadest ja vastu võetud otsustest. Ära ei tohi unustada ka tagasiside andmist ettepanekute ja märkuste esitajale, seda koos põhjendustega – kas ettepanekuga arvestati ning kui ei arvestatud, siis miks. Tagasiside saamine annab osalejale kindlustunde, et tema vaev ei ole olnud asjata, tema ettepanekut on kaalutud ning tagasilükkamise korral seda ka põhjendatud.

Kaasamisprotsessi ja kommunikatsiooni haldamisel on abiks kaasamiskava koostamine. Kaasamiskava on töövahend, mis täieneb protsessi jooksul. Kava aitab läbi mõelda, keda kuidas kaasata, milliseid infokanaleid ja suhtlusvahendeid kasutada. Samuti

aitab see hoida silme ees vajalikke eesmärke ja oodatavaid tulemusi ning pidada silma peal ajagraafikul. Kaasamiskavasse kirja pandud eesmärkide täitmise põhjal on võimalik hinnata kaasamise edukust. Vajadusel tuleb uuesti läbi mõelda kaasamise moodused, infokanalid jm ning püüda jõuda põhjuseni, miks kaasamise eesmärk jäi täitmata ja mida saaks/tuleks teha teisiti.

Kaasamiskava koostatakse peale sihtrühmade kaardistamist ning täiendatakse jooksvalt, vastavalt

lisanduvatele teemadele, siht-rühmadele ja eesmärkidele. Kaasamiskava peaks andma ülevaate, keda kaasatakse ja miks ning millal ja mil moel seda tehakse. Samuti saab kaasamiskavale lisada eraldi lahtri märkuste ja selgituste jaoks. Soovi korral võib planeeringu koostaja täiendada plaani ka näiteks kaasamismooduse eeldatava maksumusega. Sel viisil on kaasamiskava sisendiks ka omavalitsuse eelarve kujundamisel. Kõige mugavam on kaasamiskava üles ehitada tabelina:

	kaasamise teema	kaasamise aeg	kaasatav sihtrühm (osalejad)	kaasamise eesmärk	kaasamise moodus	kasutatavad info- ja suhtluskanalid	märkused ja selgitused
1.	Supilinna väärtuste väljaselgitamine	juuni-juuli 2011	Kinnisvaraarendaja, kultuuritegelane, ajaloolane/kultuuriloolane, ettevõtja, arhitekt, muulane/kosmopoliit, tudeng, semiootik	saada ülevaade erineva taustaga inimeste hinnangutest	süva-intervjuud	otsesuhtlus intervjueeritavatega	
		november-detsember 2011	kohalikud elanikud	saada lisainformatsiooni, mis ei avaldu formaalse suhtluse käigus	jalutuskäik elanikuga	otsesuhtlus	
2.	Eskiislahenduse üle vaatamine ja täiendamine	november 2011	eakad inimesed	Saada ülevaade eakate inimeste vajadustest ning arutleda nende planeeringu raames rahuldamise võimaluste üle	vestlus- ja teeõhtu eakatega	1. eakate organisatsioonid - koduleht, kuulutus seinal, meililist (kui on) 2. Supilinna Seltsi meililist ja teadetetahvel	

Kaasamise meetodeid

Tavapäraselt kasutatavad kaasamise meetodid – arutelud, koosolekud, on üsnagi formaalsed ning oma arvamuse kuuldavaks tegemiseks peab arvajal olema julgust, eriti kui teda huvitavat teemat ei ole koosolekul tõstatatud ja see pole ka päevakorras. Koosoleku ja arutelu formaat võib osadele sihtrühmadele olla seetõttu sobimatu, võõristusest avaliku esinemise vastu jääb planeeringu koostaja jaoks oluline informatsioon esitamata. Tavapäraselt läbiviidud koosolekud ja arutelud on sageli nõrka ühepoolse kommunikatsiooni vahendiks, kus koosolekupidaja jagab kohaletulijatele informatsiooni. Osalejatele antakse sõna reeglina lõpuosas ning ka siis otsustab arutatavate teemade üle koosolekupidaja. Seetõttu, olenevalt sellest, keda soovitakse kaasata ning millist informatsiooni saada, on mõistlik kaaluda ka muude kaasamise meetodite kasutamist lisaks aruteludele ja koosolekutele.

Esitame siinkohal ülevaate meetoditest, mida kasutasime Supilinna teemaplaneeringu raames täiendava kaasamise läbiviimisel koos meiepoolsete soovitude ja kommentaaridega. Kaasamise meetodite valikul on aluseks juhendmaterjali koostajate varasem kogemus planeeringute koostamisel ning teoreetilistest allikatest pärinevad soovitusel. Eesmärgiks oli ühelt poolt kaasata elanikegrupe, kes tavapärase avalike arutelude puhul ei pruugi ennast sihtgrupina tunda (noored ja eakad). Teisalt lähtuti soovist katsetada mujal maailmas kasutusel olevate meetodite sobivust tagasihoidlikele ja mõnevõrra passiivsetele eestlastele. Lisaks peeti oluliseks ka kaasamistegevuse käepärasust – tagasihoidlike rahalisi kulutusi läbiviimisele ning hõlpsat kasutatavust analoogiliste planeeringute puhul teistes Eesti piirkondades.

1. *Olles otsustanud (poolstruktureeritud) intervjuude läbiviimise kasuks, kaalutle, kas tegeled kõigega, nii ettevalmistuste, intervjuerimise kui ka tulemuste analüüsiga ise või on mõttekam abiks võtta varasemate kogemustega inimene. Ettevalmistusprotsessis (teemade ja intervjueritavate valik) peaksid igal juhul aktiivselt osalema.*

2. *Olenemata sellest, kas teed kõike ise või viib intervjuud läbi ja analüüsib tulemusi keegi teine, mõtle alustuseks läbi, milliste teemade/küsimuste osas soovid intervjuudest infot saada. Teemade/küsimuste nimekiri on intervjuerimisel selgrooks, millest vestluse juhtimisel lähtuda.*

3. *Mõtle läbi, milliste valdkondade esindajatega on vaja vestelda, et saada võimalikult mitmekesine arvamuste kogum. Selle põhjal pane kokku intervjueritavate nimekiri. Tee nimekiri igaks juhuks pikem hädapärasest – mõni intervjueritav võib keelduda või tekib probleeme valitud inimese kättesaamisega. Kui oled sõlminud kellegagi kokkuleppe intervjuude läbi viimiseks ning tulemuste analüüsimiseks, siis anna siinkohal teatepulk talle üle.*

4. *Võta valitud intervjueritavatega ühendust ning lepi kokku intervjuu läbi viimise aeg.*

Intervjuud

Supilinna teemaplaneeringu koostamise raames viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud valitud isikutega – Supilinna elanike ning linnaosa arengus aktiivselt osalenud inimestega. Poolstruktureeritud intervjuu on sotsiaalteadustes igapäevaselt kasutatav uurimismeetod, mille eesmärk on koguda valdkonna kohta infot, mille saamine eeldab teemaga seotud inimeste arvamuste ja hinnangute süvitsi käsitlemist – uurimist, kuidas teatud teemasse suhtutakse ning mis on põhjendused ja selgitused, mida sellega seoses esitatakse. Poolstruktureeritud intervjuu on oma olemuselt kvalitatiivne uurimismeetod – intervjuude läbiviimine ei anna reeglina alust väita, et uuritavas populatsioonis arvab antud teemade osas mingi hulk inimesi teatud moel. Selle asemel saab intervjuude tulemusena välja tuua, et mingis teemas omatakse (muuhulgas) selliseid arvamusi ning kasutatakse (muuhulgas) sellist argumentatsiooni. Sõna „poolstruktureeritud“ viitab intervjuu ülesehitusele – tegemist ei ole rangele struktuurile tugineva anketeerimisega (kindlas järjekorras esitatavad üheselt sõnastatud küsimused, teatud juhtudel ka vastusevariandid), vaid vestlusega, mis küll hõlmab intervjuerija poolt eelnevalt paika pandud teemasid, ent nende käsitlemise järjekord ja ka täpne sisu võib muutuda, tulenevalt intervjuu kulgemisest.

Tegemist on ka ekspertintervjuudega – intervjueritavateks valiti teadlikult inimesed, kellel on linnaosa arengu osas väljakujunenud aramus. Intervjueritavad pakuti antud juhul välja projekti läbiviijate koostöös, võttes arvesse erinevate arvamuste ning osapoolte esindatust moodustatavas valimis. Intervjueritavateks võivad olla nii nõ tavalised inimesed kui ka teadaolevad aramusliidrid – tähtis on, et nad annaksid sisendi piirkonna laiemal mõtestamisel. Samas tuleb arvestada, et tegemist on nõ kontsentraadiga – kõrgendatud teadlikkusega ja tundlikkusega ümbritseva keskkonna/käsitleva teema suhtes. Oluline on intervjueritavate valikul silmas pidada, et esindatud saaksid võimalikult erinevad seisukohad ja arvamused. Planeeringute koostamise puhul peaksid esindatud saama näiteks nii kiiret arengut eelistavad inimesed kui vastukaaluks ka ruumi arengu suhtes alalhoidlikud arvamused.

Poolstruktureeritud intervjuu kui meetodi tugevuseks on avatus – valikuvariantide puudumise tõttu on vastajal võimalik esitada oma aramus selliselt, nagu tema ise seda tajub, enda isikliku keelekasutuse ning hinnangutega. Samas, nagu igal meetodil, on ka sellel oma nõrk koht, milleks on tulemuste üldistamisvõimalus. Tegemist on ikkagi üksikute,

5. *Asu intervjuerima! Kui tunned, et intervjuudel saadav informatsioon hakkab korduma ning uut ei lisandu, võid valimi lugeda ammendunuks ning loobuda edasisest intervjuerimisest.*

6. *Transkribeeri intervjuud ning analüüsi tulemusi vastavalt püstitatud eesmärkidele.*

Vaja läheb: *Lisaks tavapärasele vahenditele nagu telefon ja arvuti on intervjuerimisel vältimatu abi-vahend diktofon. Samuti võtab intervjuude läbiviimine üksjagu aega ning nõuab vastavaid oskusi.*

Millal kasutada: *Poolstruktureeritud intervjuu*

meetod on sobilik erinevate vaatenurkade teadasaamiseks. Samuti pakub see head võimalust koguda lähteinfot juhul, kui plaanis on viia läbi kattev küsitlus. Ainult intervjuude tulemuste põhjal laiapõhjalisi üldistusi teha on ohtlik, kuna tegemist on siiski üksikute arvamustega.

konkreetselt valitud inimeste arvamustega, mida ei saa üle kanda ja laiendada kogu kogukonnale. Seetõttu on (pool)struktureeritud intervjuu sageli kasutusel ühe meetodina laiemast metoodikast, milles on kombineeritud erinevad, üksteise nõrku kohti kompenseerivad meetodid.

Planeeringu koostamise protsessis on intervjuude teostamine otstarbekas vähemalt kahel otstarbel. Esiteks pakuvad intervjuud olulist infot planeeringu algetapis. Poolstruktureeritud intervjuude eesmärk on arvamuste kogumine, mis annab väärtusliku sisendi eelkõige üldplaneeringu tasandi planeeringu maakasutuse üldiste põhimõtete määramiseks. Teiseks on intervjuud abiks, kui plaanis on läbi viia kattev elanikeküsitlus. Intervjuudest kooruvad nii küsitluses käsitlemist vajavad valdkonnad kui võimalikud vastusevariandid, mille olulisust ja levikut on võimalik hiljem kvantitatiivselt, st katva küsitluse tulemusi analüüsidest kontrollida.

Poolstruktureeritud intervjuude läbiviimise kavandamisel tuleb läbi mõelda valimi esinduslikkus ja vajalik intervjuude arv. Valimi esinduslikkus on oluline, kuna tulemuse kvaliteet sõltub suurel määral sellest, kellega räägitakse – kas esindatud on erinevad nägemused asumi tulevikust, sh tuleks tasakaalustada nii mehed kui naised, erinevad vanusgrupid ja erinevad piirkonnad, käsitletavale alale hiljuti kolinud ja n-õ vanad olijad – loetelu võiks ilmselgelt veelgi jätkata. Oluline on, et mõeldaks läbi, millisel sihtrühmal võiks olla planeeringu koostamise seisukohalt olulisi arvamusi ja kas nende arvamus on kaasatud. Vajaliku intervjuude arvu osas on keeruline ühest nõu anda – sõltub, kui mitut teemavaldkonda soovatakse käsitleda, millise iseloomuga on käsitletavat teemavaldkonnad, kui suur on eeldatavalt arvamuste varieeruvus. Üldjuhul võib arvestada 10-20 intervjuuga. Intervjuude täpne arv võibki selguda nende läbiviimise käigus – kui intervjuerija tunneb, et edasiste intervjuude läbiviimine ei anna enam juurde olulist panust täiendava info näol, võib läbi viidud intervjuude arvu lugeda piisavaks. Sotsioloogias, kus intervjuud on sagedasti kasutatavaks kvalitatiivseks uurimismeetodiks, räägitakse sel puhul valimi ammendumisest. Lisaks eelnimetatule tuleb intervjuude kavandamisel arvestada, et osad kavandatud vastajad langevad välja – kas soovimatusest vastata, intervjuu aja teostamise sobimatuse tõttu või lihtsalt seetõttu, et nendega ei saa ühendust. Seega tuleks algselt pakkuda välja pikem vastajate loetelu, mis ilmselt uuringu käigus pigem lüheneb. Soovitav on intervjuude läbiviimiseks ja tulemuste analüüsimiseks valida inimene, kellel on kogemusi kvalitatiivsete

1. *Mõttele läbi, kui mitme inimesega ning milliste inimestega jalutuskäik korraldada. Arvesta, et tund või kauem kestev jalutamine oleks valitud inimesele jõukohane.*

2. *Võta soovitud inimestega ühendust ning lepi kokku sobiv aeg. Vaata muuhulgas ilmateadet ning arvesta, et pildistada on palju parem valguses!*

3. *Palu osalejalt viia sind tema jaoks olulistesse paikadesse, uuri osalejalt tema hinnanguid, muresid, meeldimisi ja mitte-meeldimisi. Pea silmas, et küsiksid avatud küsimusi ning esitaksid oma küsimused selliselt, et need ei suunaks vastust.*

4. *Tee märkmeid läbitud trajektoori, vestluse ning olulisena osutatud paikade kohta. Hea on üles märkida pigem rohkem kui vähem – arvad küll, et on meeles, kuid hiljem selgub, et ei olegi!*

5. *Jalutuskäigu lõpetab osalev kodanik. Täna teda panuse eest ning anna teada, kus, millal ja kuidas ta soovi korral veel saab selle planeeringu koostamises kaasa rääkida.*

uurimismeetoditega töötamisel.

Supilinna teemaplaneeringu kaasamisprojekti käigus viidi läbi 11 poolstruktureeritud intervjuud, uuringu aruanne on esitatud eraldiseisva dokumendina.

Emotsionaalne jalutuskäik

Emotsionaalne jalutuskäik on meetodi „jalutuskäik planeerija/arhitektiga“ ümberpööratud käsitlus. „Jalutuskäik planeerija/arhitektiga“ on lihtne meetod linnaelanikele ja teistele huvilistele linnaruumis kavandatavate arengute tutvustamiseks. Tavapärast juhhib jalutuskäiku linnaplaneerija – või arhitekt, olles eelnevalt koostanud ja kaardile kandnud huvipakkuva ja jõukohase marsruudi. Kaardid jagatakse osalejatele ning seejärel jalutatakse sihtkohast sihtkohta, kuulates vahepeal linnaplaneerija/arhitekti selgitusi. Jalutuskäigu kokkuvõtteks puhatakse jalga kohvitassi taga, arutades jalutuskäigul kogetu ühiselt läbi. Ümberpööratud käsitluse ehk emotsionaalse jalutuskäigu meetodi puhul juhatab jalutuskäiku linnaelanik, tutvustades enda jaoks olulisi paiku ning jagades omapoolseid selgitusi/põhjendusi/seisukohti /mälestusi, mis nende paikadega seonduvad. Planeerija (või ka arhitekt) osaleb passiivselt, st kuulaja ning üles tähendaja rollis.

Supilinna teemaplaneeringu täiendavate kaasamis-tegevuste raames läbi viidud jalutuskäikude ajal liiguti elaniku juhendamisel mööda vabalt valitud trajektoori Supilinnas, vesteldes olulistest paikadest, meeldimistest/mitte-meeldimistest, elukohaga seonduvast. Planeerija roll oli passiivne ning seisnes kaardile märkmete tegemises ning fotografeerimises. Planeerija märkis kaardile läbitud trajektoori, olulised märksõnad vestlusest, pildistamise kohad ning ühendas märksõnad vajadusel konkreetsete paikade/objektidega (foto 1). Supilinna teemaplaneeringu raames täiendava kaasamisgevusena läbi viidud emotsionaalsetel

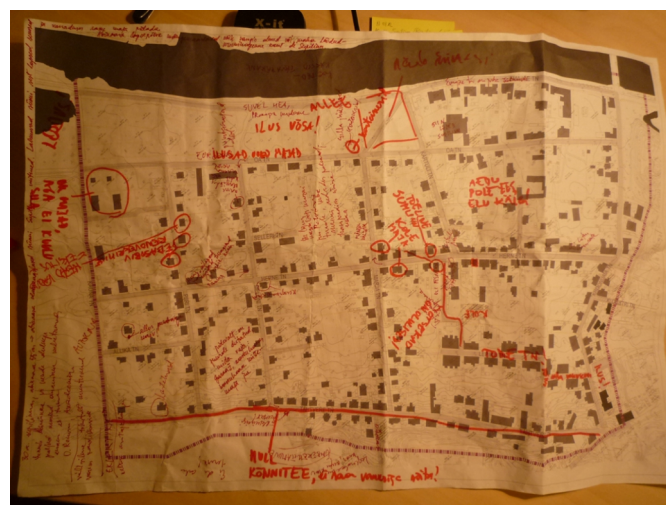

Foto 1

Vaja läheb:

Piirkonna kaarti, vähemalt ühte eksemplari; välitingimustes kasutamiseks sobilikku kirjutusvahendit; foto-aparaati; vajadusel diktofoni ja/või lisapaberit märkmete jaoks.

Millal kasutada:

Emotsionaalne jalutuskäik sobib meetodina planeerija/ametniku vaatenurga üldisemaks avardamiseks, planeeringuala kohta alusinformatsiooni kogumiseks. Esile võivad tulla seosed, probleemid ja väärtused, mis muidu jääksid märkamata. Emotsionaalse kaardistamise meetodit võib kasutada piirkonna väärtuste kaardistamisel ühe meetodina väärtuste väljaselgitamiseks. Ainsa meetodina kasutamine ei ole soovitatav saadava informatsiooni subjektiivsuse tõttu.

jalutuskäikudel ilmnesid olulise infona Supilinna erinevad kihistused, ajas muutuvad funktsioonid, olulised paigad, eripära (vt jalutuskäikude kokkuvõtet lisadest).

Meetod sobib kindlasti esmaseks tutvumiseks planeeringualaga, selle kohta informatsiooni kogumiseks. Näiteks juhul, kui planeerija ei ole ise piirkonnaga tuttav. Tuleb aga arvestada, et saadav informatsioon on subjektiivne, mistõttu ei peaks selle põhjal tegema otseseid üldistusi. Emotsionaalse jalutuskäigu raames saab planeerija võimaluse näha piirkonda teise inimese pilguga, mis avardab tema vaatenurka üldisemalt ning võib tuua esile väärtusi, probleeme ja seoseid, mis muidu jääksid märkamata. Emotsionaalse jalutuskäigu meetodit saab kasutada ka väärtuste kaardistamisel ühe võimalusena väärtuste väljaselgitamiseks. Taas tuleb silmas pidada, et saadav info on subjektiivne ega sobi laiapõhjaliseks üldistamiseks. Soovitatav on kasutada väärtuste kaardistamisel paralleelselt ka teisi meetodeid.

Ühtlasi toimib emotsionaalne jalutuskäik ka kaasatavat inimest informeerivana – tal on võimalik otsesest allikast saada teavet, millist planeeringut on koostama asunud, mis on selle eesmärgid ning kuidas ta saab soovi korral edaspidi kaasa töötada. Informeeritavate inimeste grupp on emotsionaalse jalutuskäigu puhul küll väike, kuid lähenemine samas väga isiklik ning seetõttu informeerimine sedavõrd tõhusam.

Emotsionaalse jalutuskäigu puhul mängib kõige suuremat rolli kaasatava isik ja tema teadmised/kogemused. Jalutuskäigu võib korraldada piirkonna elanikuga, aga ka juhusliku inimesega.

Aspektid, mida kumbki märkab, võivad olla üsna erinevad. Käesoleva meetodika koostajate poolt läbi viidud jalutuskäikude kokkuvõtetest järeldub näiteks, et kauaaegne elanik näeb sama piirkonda paremuse poole liikuvana (tondilosse tehakse korda), uuem elanik aga märkab enam sobimatuid lahendusi, mida renoveerimisel on kasutatud.

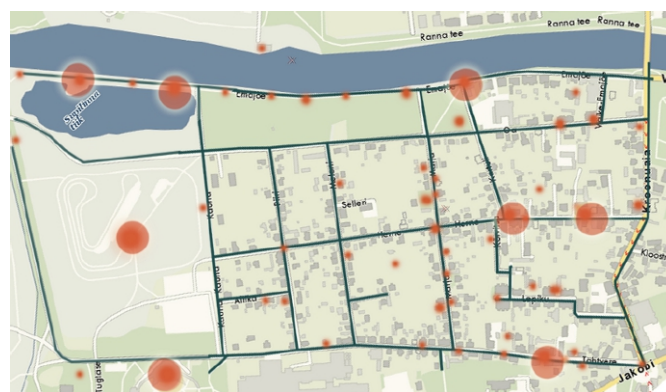
Emotsionaalse jalutuskäigu planeerimisel tasub silmas pidada, et jalutuskäigu õnnestumine sõltub muuhulgas ka ilmast – ebameeldiva ilma korral võib jalutuskäik jääda lühikeseks või kaasatav sellest sootuks loobuda. Kuna informatsiooni jäädvustamiseks kasutatakse ka pildistamist, on samuti mõistlik enne jalutuskäigu aja kokku leppimist ilmateadet uurida, ühtlasi kavandada jalutuskäik päevasele ajale, mil on valge. Valge aeg on tõenäoliselt meeldivam ka kaasatava jaoks – pimedusega võib, sõltuvalt inimesest, kaasneda hirm mõnede paikade

⁷ T. Nigola, 2009, „Sotsiaalsed struktuurid Supilinnas“, Eesti Maaülikool, maastikuarhitektuuri eriala kursusetöö

ees. Muidugi võib korraldada jalutuskäigu ka just sellise eesmärgiga – kaardistada paiku, mida elanikud pimedas kardavad/väldivad. Tuginedes käesoleva meetodika koostajate kogemusele ei pruugi emotsionaalse jalutuskäigu meetod sobida liikumisraskustega, sh väga vanade inimeste kaasamiseks.

Emotsionaalse kaardi koostamine

Emotsionaalse kaardi koostamise eesmärgiks on kaardistada emotsionaalselt olulised paigad mingis piirkonnas või saada informatsiooni kindlate paikade emotsionaalse olulisuse kohta. Supilinnas kaardistati emotsionaalselt oluliste paikadena kohtumis- ja suhtlemispaigad⁷. Kaardistamine toimus

Skeem 5: Supilinna tänavaküsitlusele vastanute jaoks olulised kohtumis- ja suhtlemispaigad Supilinnas.

tänavaküsitluse käigus, st küsitletute ringi võisid sattuda ka Supilinnas mitte elavad, kuid sealset linnaruumi kasutavad inimesed. Supilinna tänavaküsitluse käigus selgunud olulised kohtumis- ja suhtlemispaigad on toodud skeemil 5. Emotsionaalse kaardi koostamisel on teemade ning läbiviimise viisi osas valik üsna vaba, kuid oluline on, et vastajad ehk kaardi täitjad saaksid oma arvamust väljendada sõltumatult – et küsimuse püstitus, lisainformatsioon (nt sissejuhatavat info või ka teiste vastanute arvamused) ei suunaks vastust. Seetõttu on parim lahendus, kui iga inimene saab teha märkmed eraldi kaardile. Võimalik on muidugi koostada emotsionaalne kaart grupitööna, kuid sel juhul tuleb arvestada, et kõik grupi liikmed ei anna tõenäoliselt võrdset panust – tagasihoidlikumate grupiliikmete arvamus võib jääda varju.

Mis puudutab emotsionaalse kaardi koostamise viisi, siis selleks on mitmeid võimalusi lisaks tänavaküsitlusele. Sobilik viis sõltub seatud eesmärgist, millist informatsiooni täpsemalt soovetakse koguda ning milline on kaasatav inimgrupp. Näiteks, kas vastajate hulka soovetakse ka väljaspool piirkonda elavaid inimesi või peaks

1. Otsusta, kas vajad taustainfot kindlate paikade/paiga kohta või otsid mingi kindla emotsionaalse tähendusega paikade asukohti.

2. Mõttele läbi, kelle käest soovid infot koguda ning vastavalt vali sobilik sihtgrupile lähenemise meetod (tänavaküsitlus, kodukülastus, koostöö soovitud sihtgruppi kuuluvaid inimesi ühendava organisatsiooniga vmt).

3. Valmista ette materjalid – kaart koos uurimisküsimuse/küsimustega. Pea silmas, et ühekorraga ei ole hea küsida liialt mitut küsimust või väga paljude paikade tähendusi. Mida selgem ja üheselt mõistetavam on ülesanne, seda kvaliteetsema tulemuse tõenäoliselt saad. Sõnasta ülesanne objektiivselt ja hinnanguvabalt, et see ei hakkaks mõjutama vastajat.

4. Vii uuring läbi ja analüüsi tulemusi seatud eesmärgile vastavalt.

Vaja läheb:

Sobilikku kaarti ning paberit, millele kaardid koos ülesandega trükkida. Mida rohkem on vastajaid, st isikliku emotsionaalse kaardi koostajaid, seda suurem on vajamineva paberi hulk. Grupitöö puhul vajad ainult üht, kuid see eest soovitatavalt suuremat kaarti.

Millal kasutada:

Emotsionaalne kaardistamine on üks meetodeist ruumikasutuse uurimisel. Samuti sobib see meetod olemasoleva ruumi väärtuste väljaselgitamiseks. Kasutades planeerimisprotsessis kaasamise meetodina, sobib emotsionaalne kaardistamine nii planeeringu ettevalmistavas ja algfaasis informatsiooni kogumiseks kui ka näiteks protsessi käigus esile kerkinud teemade käsitlemisel täiendava informatsiooni kogumiseks.

1. *Mõttele järele, kas küsitluse korraldamiseks on piisavalt ressursse.*

2. *Pane paika küsitluse eesmärk ning mõtle läbi, kuidas soovid tulemusi kasutada.*

vastajad olema ainult piirkonna elanikud? Kas soovitakse koguda infot juhuslikelt vastajatelt või kindlalt ühiskonnagrupilt (noored emad, teismelised, vanurid vmt) jne. Vastavalt tuleks valida ka sobiv lähenemisviis valitud sihtrühmale, pidades silmas eelpool mainitud sõltumatu vastamise võimalust.

Teemade ring, mida palutakse kaardistada, tuleb läbi mõelda seoses saada soovitava informatsiooni olemusega. Mõistlik on teema(d) määratleda selgelt ja üheselt mõistetavalt, nii on kindlam, et vastajad saavad ülesande püstitusest ühtmoodi aru ning saadav informatsioon vastab paremini ootustele. Samal põhjusel on mõistlik hoida ühe kaardistamise käigus käsitletav teemade ring piiratuna, st mitte paluda kaardistada liialt paljude erinevate teemadega seonduvaid paiku või avaldada arvamust liialt paljude erinevate paikade kohta. Jah, emotsionaalsel kaardistamisel võivad teemaks olla ka paigad ise (või paik). Sellisel juhul on küsimuseks, millele vastust otsitakse, kas ja millega seoses on mingid kindlad paigad vastajale olulised.

Emotsionaalne kaardistamine sobib info kogumiseks ruumikasutuse kohta. Meetodit võib kasutada eraldiseisvana või kombineerida mõne teise ruumikasutust hindava meetodiga, nt loenduse, vaatluse või muu taolisega. Emotsionaalse kaardi koostamise erinevus võrreldes vaatluse või loendusega seisneb selles, et emotsionaalsel kaardistamisel selgub ruumi kasutamise eesmärk (Supilinna tänavaküsitluse puhul nt paigad, kus saadakse teiste inimestega kokku ja suheldakse), saadakse hinnanguline vastus küsimusele, miks mingis paigas viibitakse. Kasutades planeerimisprotsessis kaasamise meetodina, sobib emotsionaalne kaardistamine nii planeeringu ettevalmistavas ja algfaasis informatsiooni kogumiseks kui ka näiteks protsessi käigus esile kerkinud teemade käsitlemisel täiendava informatsiooni kogumiseks.

Küsitlus

Kvantitatiivne elanikkonnaküsitlus on ehk levinumaid meetodeid elanike arvamuse kaasamiseks planeeringu koostamisse, mida kasutatakse lisaks planeerimisseaduses nõutud avalikele aruteludele. Küsitluse eesmärk on tavaliselt saada võimalikult kattev, st võimalikult paljude elanike seisukohti esindav ülevaade elanike arvamusest.

Küsitluse korraldamise kaalumisel tuleb arvestada, et tegemist on kuluka ettevõtmisega, seda nii ajaliselt kui ka rahaliselt. Sealjuures võidakse ekslikult alahinnata küsimustiku ettevalmistamiseks kuluvat

3. *Otsusta, kuidas on otstarbekas moodustada valim. Vajadusel konsulteerida sel alal kogenud spetsialistiga.*

4. *Kaalu, kas küsitluse läbi viimine ning tulemuste analüüsimine on jõukohane olemasolevale töögrupile/sinule endale või oleks otstarbekas kasutada kogemustega abijõudu.*

5. *Asu koostama küsimustikku. Isegi kui oled otsustanud jätta küsitluse läbiviimise ning tulemuste analüüsimise kogenumate hooleks, saab ainult planeerija aktiivsel osalusel koostada planeeringu vajadustele vastava küsimustiku. Küsimustiku kokku panemisel on mugav alusmaterjalina kasutada väärtuste kaardistamise tulemusi (selleks võivad olla ka muude kaasamise meetodite, nt intervjuud, kirjandid, vestlusringid jmt abil saadud tulemused), kui need on olemas.*

6. *Vii küsitlus läbi, sisesta andmed ja analüüsi tulemusi vastavalt seatud eesmärgile või telli töö kogenud spetsialistilt.*

aega – arvesse tuleb võtta ka planeerija panuse vajadus. Vaid planeerija sisuka osalemisega küsimustiku ettevalmistamises on võimalik tagada ankeedi ja planeeringu vajaduste kooskõla.

Olles siiski otsustanud küsitluse läbiviimise kasuks, tuleb esmalt määratleda küsitluse eesmärk – mida soovitakse saavutada/teada saada. Enne uuringu läbiviimise ning küsitlusankeedi koostamise juurde asumist tasub läbi mõelda ka tulemuste kasutamine. Näiteks, millises täpsusastmes on teavet vaja ning kuidas toimub selle arvestamine planeeringu koostamises, millises ulatuses ja milliste otsuste motiveerimine saab toimuda inimeste arvamusega ning kuidas seda seostada muude planeeringu seisukohalt oluliste kaalutlustega. Teisena on oluline teadvustada, mida inimestelt saab küsida, st küsimused peavad olema üheselt mõistetavad, mitte suunavad või manipuleerivad ning sellisel tasemel, et tavainimene on võimeline vastusevariante kaaluma ning otsust langetama. Soovitav ei ole esitada küsimusi väga detailsete näitajate kohta (nt mitme meetri laiune võiks olla sõidutee, mitme meetri kõrgune võiks olla hoone jne), sest tavainimesel ei pruugi olla eelteadmisi nende näitajate määramiseks. Parem on küsimusi esitada pigem võrdlevalt (nt kas sõiduteed peaks olema kitsamad/laiemad, kas kiirusepiirang peaks olema suurem/väiksem).

Supilinna kaasamisprojekti raames läbi viidud küsitluse puhul kasutati katvat postitamist, st küsitlusankeedid viidi igasse Supilinna postkasti. Katva postituse kasutamise eeliseks on asjaolu, et sel viisil on igaühel võimalus esitada oma arvamus. Tasub siiski läbi mõelda, millised on tulemuste analüüsimiseks kasutada olevad ressursid ning kas katva postituse korraldamine on jõukohane. Lisaks katvale postitusele on mitmeid teisi valimi moodustamise võimalusi, erinevaid alternatiive tuleks küsitluse kavandamisel kaaluda ning valida sobiv, vastavalt küsitluse eesmärgile ning võimalustele. Valiku tegemine sõltub nii küsitlusviisist, uuringu vajadustest kui kasutada olevatest ressurssidest: võimalik on rahvastikuregistri andmetele tugineva valimi moodustamine, ükselt-uksele näost-näku küsitlus erinevate valimi moodustamise meetoditega või ka juhuvalim mingis kohas liikuvatest inimestest, kui selline valim on põhjendatud. Igal juhul tasub kaasata protsessi vastavaid oskusi ja kogemusi omav spetsialist, põhjendatud võib olla ka uuringufirma kaasamine. Valimi koostamisel tuleb arvestada, et osa inimesi ei pruugi huvi tunda ruumilist planeerimist puudutavate küsimuste vastu isegi juhul kui see ilmselgelt võib neid mõjutada. Sellisel juhul tuleks tagada, et inimene väljendaks oma arvamuse

Vaja läheb:

Aega, teadmisi, finantsvahendeid, tarkvara tulemuste analüüsimiseks.

Millal kasutada:

Küsitlus annab vajalikku ja ülevaatlikku

infot planeeringu koostamise algfaasis, sh võib seda kombineerida nt intervjuudega. Kuid küsitlus sobib ka juba välja töötatud planeeringulahenduse elanikele meelepärasuse testimiseks, andes tõenäoliselt laiemat vastajate/arvamuste hulka kui nt avalik arutelu. Küsitluse korraldamine võib osutuda asjakohaseks ka situatsioonis, kus planeeringu koostamise käigus on üles kerkinud konflikteema, mille osas soovitakse välja selgitada laiemat arvamust.

avaldamisel ikkagi kaalutletud seisukohta mitte juhuslikult väljaöeldud, selleks et küsitluse läbiviijat „aidata“. Läbimõtle mata vastused ei pruugi väljendada vastaja tegelikke soovide, vaid ajakirjanduses või tuttavate hulgas levinud arvamusi. Seepärast ei ole sellised vastused tõsiseltvõetavad. Küsimuste esitamisel tasub valdkondade kaupa lisada ka võimaluse vastajal väljendada küsimuse tähtsust tema jaoks. See võimaldaks eristada tähtsaid teemasid vähemtähtsatest.

Ankeetküsitluse puhul on alati kasulik ja soovitatav pilootuuringu läbiviimine. Selle käigus kontrollitakse küsimuste sobivust ja arusaadavust. Välja tulevad küsimustiku kitsaskohad, mida on võimalik parandada enne päris-küsitluse juurde asumist.

Supilinna teemaplaneeringu kaasamisprojekti raames viidi küsitlus läbi võrdlemise hilises etapis – planeeringu eskiislahendus oli põhiosas juba koostatud ning anketeerimist kasutati sellest tulenevalt eskiislahenduse „kontrollimiseks“. Ankeetid kanti Supilinna kõikide leibkondade postkastidesse, kokku 1152 postkasti. Tulenevalt projekti osapoolte ettepanekutest asetati igasse postkasti kaks ankeeti, et soovi korral oleks võimalik vastata mõlemal täiskasvanud leibkonnaliikmel. Tagastati 286 ankeeti. Tulemused on esitatud eraldiseisva aruandena.

Ulatuslikuma küsitluse läbi viimisel on soovitatav konsulteerida vastavat kogemust omava ettevõtte/inimesega või palgatagi küsitluse läbi viimiseks kogenud spetsialist. Lõppkokkuvõttes võib seeläbi säästa nii ajas kui ka rahas. Väiksema, st väiksemat inimeste hulka hõlmava või lühikese ankeediga küsitluse läbi viimine peaks siiski olema planeeringu koostajale jõukohane. Ükskõik, kas küsitlus korraldatakse oma jõududega või spetsialisti abiga, vajavad läbi mõtlemist järgmised küsimused: mis on küsitluse eesmärk, milliseid tulemusi vajatakse (täpsusaste), millised on kasutada olevad ressursid (aeg, raha, töövahendid, inimressurs). Küsitluse võib korraldada erinevates planeeringu faasides – kas planeeringu koostamise alguses alusinformatsiooni kogumiseks ja väärtuste välja selgitamiseks või siis planeeringu koostamise edasistes etappides, nt väljatöötatud lahenduse elanikele sobivuse kontrollimiseks või mingi konkreetse konflikteema kohta laiemat arvamust teada saamiseks.

Vestlusring

Vestlusring on ligikaudu paaritunnise kestusega vabas vormis vestlus grupile inimestele, mida juhib ja suunab ekspert/planeerija/ametnik. Vestlusringis

1. *Mõttele läbi, kellega soovid vestelda, mis võiks olla vestlusringi teema.*

2. *Vastavalt sihtgrupile tee plaan info levitamiseks ning vestlusringi läbiviimiseks. Pea silmas, et koht ja aeg oleksid osalejate jaoks mugavad.*

3. *Kui kasutad kaarti, arvesta, et see peab olema hästi loetav ka neile, kes jäävad vestlusruumis sellest veidi kaugemale. Vajadusel tee varukoopiaid, mida jagada.*

4. *Valmista ette vestluse läbi viimise ruum – oluline on luua osalejate jaoks õdus, mitteformaalne õhkkond. Kõige parem on, kui vestlus toimub osalejate jaoks juba tuttavas kohas, milleks ei sobi hästi ametiasutus.*

5. *Vii vestlusring läbi. Juhi vestlust vastavalt teemadele, mida soovid käsitleda, kuid püüa samas hoiduda liigsest kammitsemisest.*

6. *Täna osalejaid panuse eest ning anna teada, kus, millal ja kuidas nad soovi korral veel saavad selle planeeringu koostamises kaasa rääkida.*

Vaja läheb: *Vahendeid vestluse salvestamiseks ja/või märkmete tegemiseks.*

osalemine on vabatahtlik ning eeldab osaleja huvi käsitletava teema vastu. Grupi suurus ei ole otseselt limiteeritud, kuid vestluse sujuvaks kulgemiseks on soovitatav hoida grupp väiksem kui 30 inimest. Kui võib eeldada, et huvi on suur, saab grupi suuruse piiramiseks korraldada eelregistreerimise ning jagada registreerunud vajadusel mitmesse rühma. Vestlusringi läbiviija paneb paika vestluse teema ja üldise eesmärgi ning mõtleb läbi võimalikud viisid vestluse suunamiseks, saavutamaks seatud eesmärki. Konkreetsete, põhjalikult läbimõeldud küsimuste ettevalmistamine ei ole vajalik. Vestlusringi korraldamisel ning selle toimumisest teavitamisel antakse teada ka vestluse teema, nii et vestlusringis osalejad on vastavalt häälestunud. Vestlusring toimub mitteformaalses õhkkonnas, kõigil osalejatel on võrdne sõnaõigus. Vestluse läbiviija ei modereeri vestlust rangelt, vaid suunab seda omapoolsete märkuste ja küsimustega sobival hetkel. Mitteformaalse õhkkonna rõhutamiseks on soovitatav viia vestlus läbi neutraalsel pinnal (st nt väljaspool ametiasutust), paigutada toolid ringikujuliselt või muul osalejate positsioone võrdsustaval moel. Võimalusel pakutakse vestlusringis ka juua ja suupisteid. Eesmärk on kujundada osaleja jaoks võimalikult õdus ja mugav õhkkond, mis võiks õhutada ka kidakeelsemaid oma muresid ja arvamusi välja rääkima.

Vestlusringi meetod on teoreetiliselt laia rakendatavusega, võimalik on kaasata väga erinevaid sihtrühmi. Vestlusringi korraldamisel tuleb hoolikalt läbi mõelda sihtrühmale lähenemise võimalused. Tõenäoliselt annab parema tulemuse võimalikult isiklik lähenemine, kuivõrd osalemine on vabatahtlik ning osaleja peab panustama oma vaba aega. Läbi tuleks mõelda ka võimalused teema või vestlusringi sihtrühmale atraktiivsemaks muutmiseks. Vestluses osalejate arvu on keeruline ennustada, see võib osutada oodatust väiksemaks, kuid ka suuremaks. Vestlusringi meetodit rakendama asudes on kasulik läbi mõelda mõlemad variandid ning nende ennetamise/lahendamise võimalused.

Vestlusring sobib sihtrühmade väärtuste ja vajaduste kaardistamiseks, aga ka alusinformatsiooni või täiendava info kogumiseks, samuti juba välja töötatud lahenduse läbiarutamiseks. Vestluse läbiviimisel on võimalik määratleda erinevaid teemasid, seada erinevaid eesmärke, vastavalt soovitava tulemusele. Vestlusringi korraldamisel ja läbi viimisel on kindlasti oluline arvestada kaasatava sihtrühma eripärasid – sobivaid aegasid, liikumisvõimalusi, ka keelekasutust. Nii kuulutus kui vestlus ise peavad olema sihtrühmale arusaadavas keeles, st nt väga spetsiifilise

Millal kasutada: *Vestlusringi meetod sobib nii planeeringu koostamise algfaasis info kogumiseks kui ka hilisemates etappides kasutamiseks, nt eskiislahenduse üle arutamiseks või planeeringu koostamise käigus üles kerkinud teema osas täiendava info ja arvamuste saamiseks.*

1. *Mõtle läbi ning sõnasta kirjandi teema. Otsusta, kas sobivam on see seada üsna täpne või jätta pigem lahtiseks. Seejuures tasub silmas pidada ka kaasatavate laste vanust – teema ja täpsusaste võiksid olla neile jõukohased.*

2. *Sõlmi kokkulepped koolide ja õpetajatega, kus soovid kirjandi kirjutamise läbi viia. Vajadusel saad õpetajatele jagada teema osas täiendavaid selgitusi.*

3. *Loe kirjandid läbi ning tee neist enda jaoks vajalikud kokkuvõtted.*

Vaja läheb: *Võid igaks juhuks arvestada paberikuluga kirjandite tarvis, muud midagi vaja ei lähegi!*

terminoloogia kasutamist tuleks vältida, kui tegemist ei ole just ekspertide vestlusringiga, ning püüda teemat selgitada teiste sõnadega.

Supilinna teemaplaneeringu raames täiendava kaasamistegevusena kavandatud vestlusringid eakatele ning erivajadustega inimestele ebaõnnestusid – ka kordusüritusele ei ilmunud ühtegi huvilist (vt vestlusringide kokkuvõtet lisadest). Selline kogemus viitab vajadusele hoolikalt läbi mõelda vestlusringi toimumise paik, aeg ning sellest teavitamine ja osalema motiveerimine. Tasub näiteks kaaluda vestlusringi ühildamist mõne teise, soovitud sihtrühma esindajaid koondava üritusega. Supilinna teemaplaneeringu puhul võib tagantjärele eeldada ka liialt vähest „puutuvust“ – kuna tegemist ei olnud asumipõhiste organisatsioonidega (suheldi ülelinnaliste eakaid ning puuetega inimesi koondavate organisatsioonidega), ei olnud teema sihtgrupi jaoks piisavalt aktuaalne.

Koolikirjand

Kirjand on võrdlemisi kitsa sihtgrupi kaasamise võimalus, sõltudes vanusest – nooremad kui kooliealised veel ei kirjuta, (üli)koolieast vanemate jaoks on kirjalik eneseväljendus sageli võõraks jäänud. Seetõttu võib koolieast vanemate inimeste puhul kirjandi kirjutamine kaasamisena ebaõnnestuda, kuna paljude jaoks on kirjalik enese väljendamine ebamugav ning nõuab eneseületust. Lisaks saab vanemate inimeste puhul kirjutamine põhineda vaid vabatahtlikkusel, kooliõpilaste puhul on võimalik viia kaasamine läbi kooliprogrammi osana ja tagada seeläbi mingi kindel osalusmaht.

Kuigi kirjandi puhul on sobilik sihtgrupp kitsas, on kirjandi raames võimalik käsitleda erinevaid teemasid, sh erinevas täpsusastmes. Kirjand sobib hästi näiteks väärtuste ja vajaduste kaardistamiseks. Kirjandi kirjutamist võib lugeda üsna heaks meetodiks kooliealiste laste kaasamiseks planeerimisse, kuivõrd kirjandi kirjutamine kui selline on neile tuttav tegevus. Boonusena tõuseb osalenud õpilaste teadlikkus planeerimise olemasolust, oma elukeskkonna üle arutlemine võib olla õpilastele uueks vaatenurgaks.

Supilinna teemaplaneeringu täiendavate kaasamistegevuste läbi viimise raames kirjutasiid Tartu Kesklinna Kooli 9B klassi õpilased kirjandi oma kirjandustunni raames, emakeele õpetaja juhendamisel. Teema oli määratletud käesoleva juhendi koostajate poolt ning jäetud meelega võrdlemisi laiaks, et võimaldada erinevate skaalade esiletulekut. Täpsustavate juhisten juhendati

Millal kasutada:

Kirjand on sobiv vahend kooliealiste

laste vajaduste ja väärtuste väljaselgitamiseks. Seetõttu sobib see kaasamismeetod kasutamiseks eelkõige planeeringu koostamise algfaasis.

1. *Kui korraldad joonistusvõistluse lasteaedade abiga, sõlmi nendega vajalikud kokkulepped. Kui kasutad muid võimalusi lasteni jõudmiseks, mõtle läbi info levitamine, joonistamise toimumiskoht jne.*

2. *Varu vajalik kogus paberit ja joonistusvahendeid.*

3. *Vii joonistusvõistlus läbi. Kuna planeerija jaoks oluline info selgub pigem joonistamise kõrvalt toimivas vestluses lastega, siis on oluline, et viibiksid joonistamise juures. Eriti hea on, kui selleks on mitu inimest.*

4. *Täna kõiki osalejaid nende panuse eest ning selgita, kuidas see sind aitab ning milline mõju sel on.*

emakeele õpetajat, et eesmärgiks on saada teavet selle kohta, mis lastele oma elupiirkonnas meeldib või ei meeldi, millest tuntakse puudust. Üldiselt kirjutati kirjandid anonüümselt, vaid mõni laps oli harjumusest oma nime juurde märkinud.

Kirjanditest selgusid üsna hästi õpilaste jaoks olulised teemad, näiteks sooviti sageli, et kodu ja kooli lähedal oleks kiirsöögikoht; hinnati toredaid naabreid, rahulikku liiklust, rohelist, sõpradega kogunemise kohtade olemasolu, turvalisust, heakorda. Annelinnas (Tartu suurim paneelilamupiirkond) elavad lapsed väljendasid kurbust seoses kakluste ja vägivallega avalikes paikades, nende jaoks olid probleemiks ka kultuurierinevused vene keelt kõnelevate Annelinna elanikega. Räämas hooned, räpasus ja asotsiaalsed inimesed olid õpilaste seas ebasoosinguks.

Joonistamine

Joonistamine sobib kaasamismeetodina eelkõige väikeste laste puhul. Hilisemas vanuses on lihtsam ja praktilisem rakendada suulist ja kirjalikku eneseväljendust kasutavaid meetodeid. Väikeste laste joonistamise kaudu kaasamise kasutegur seisneb eelkõige laste (ja ka nende kasvatajate) harimises ja informeerimises. Reaalselt planeeringu koostamisel

Millal kasutada:

Joonistamine on sobiv meetod väiksemate

laste kaasamiseks ning planeerimise kui sellise tutvustamiseks. Joonistamine on lastele tegevusena tuttav, omane ja meeldiv, sinul aga avaneb võimalus joonistavate lastega vestelda ning selgitada välja nende soovid, vajadused ja hinnangud. Joonistusvõistluse korraldamisest on abi eelkõige planeeringu koostamise algfaasis, mil kogutakse infot ja ideid ning kaardistatakse väärtusi.

Vaja läheb:

Paberit, joonistusvahendeid, kuulamisoskust.

1. *Olenevalt sihtrühma(de)st, kellega soovid piirkonna kaarti täiendada asuda, koosta plaan info levitamiseks ning sõlmi vajalikud kokkulepped.*

2. *Valmista ette kaart. See peab olema piisavalt suur ja hästi loetav, nii et kogu info ei kaoks, kui kaardile hakatakse ettepanekusilte lisama. Soovitav on kinnitada kaart tugevale alusele, nii on seda mugavam kasutada. Kui plaanid kasutada ettepanekusiltide kaardile kinnitamiseks rõhknaelu, pea seda silmas aluse valikul.*

kasutatavat informatsiooni saab sel meetodil vähe, seda on keeruline tõlgendada ning üldjuhul annavad autorite poolt joonistustele antud kommentaarid siiski enam teavet kui pilt ise. Seetõttu soovitamegi (tagantjärele tarkusena) planeerijal/ametnikul viibida joonistamise juures ning selle käigus lastega vestelda. Laste jaoks köitvaks ja inspireerivaks tegevuseks on seejuures joonistamine, planeerija/ametniku jaoks informatiivseks tegevuseks aga vestlus.

Piirkonna kaardi ühine täiendamine

Piirkonna kaardi täiendamine on lihtsustatud ja kohandatud versioon Tony Gibsoni kogukonnaplaneerimise tehnikast Planning For Real. Tehnika peamiseks omapäraks on oma elupiirkonna kujundamise võimalus, mida kohalikele elanikele pakutakse. Kujundamine toimub piirkonna 3D maketi abil, kuhu on võimalik lisada nn ettepanekukaarte, mille abil tehakse ettepanek soovitava arengu kohta konkreetsetes asukohtades. Ettepanekukaardid sorteeritakse ja seatakse tähtsuse järjekorda – nii kujuneb tegevusplaan, mida arutatakse ja kujundatakse edasi töögruppides. Kokkuvõttes jõutakse piirkonna planeeringu (neighbourhood development plan) koostamiseni. Käesoleva meetoodika koostamise raames katsetamiseks töötati välja lihtsustatud ja lühendatud versioon Planning For Real tehnikast. Eesmärgiks oli eelkõige katsetada töötamist piirkonna kaardiga, andes kaasatavatele võimaluse kavandada piirkonna arengut oma äranägemise järgi, paigutades kaardile soovitavaid objekte/teenuseid. Piirkonna kaardi ühine täiendamine toimus 23.11.2011 Tartu Keslinna Kooli 9b klassi ühiskonnaõpetuse tunni raames, st kaasatavaks sihtrühmaks olid kooliõpilased. Meetod sobib ka teiste sihtrühmade kaasamiseks, samuti kombineerituna nt vestlusõhtu meetodiga. Eeltööna tuleb ette valmistada piirkonna kaart ning nn ettepanekusildid. Tasub läbi mõelda,

3. Valmista ette ettepanekusildid, mida kaardi täiendajad saavad kaardile lisada. Hea on, kui saad siltidele märkimiseks kasutada juba välja selgitatud soove (võivad selguda teiste kaasamistegevuste käigus). Pea silmas, et arenguvõimalused ei piirduks ainult sinu enda eelistatud/soositud võimalustega. Jäta kindlasti varuks ka tühje silte, millele kaardi täiendajad saavad ise kirjutada.

4. Vii läbi piirkonna kaardi ühise täiendamise üritus. Pea silmas, et kaardi täiendamine ise koosneb kahest etapist – esiteks lisavad kõik oma soovitud arengud, kuhu soovivad, teiseks arutatakse saadud tulemus, sellega kaasnevad võimalikud mõjud ning avandatud sobivus konteksti üheskoos läbi ning korrigeeritakse vastavalt siltide paigutust ja/või olemasolu kaardil. Vajadusel selgita osalejatele, kuidas (planeeringu)kaarti lugeda.

5. Täna osalejaid panuse eest ning anna teada, kus, millal ja kuidas nad soovi korral veel saavad selle planeeringu koostamises kaasa rääkida.

Vaja läheb: Sobivas suuruses kaarti, alust kaardi kinnitamiseks, vahendeid ettepanekusiltide valmistamiseks ja kaardile kinnitamiseks, tegevuse salvestamise soovi korral salvestusvahendeid.

millised on kasutuses olevad võimalused ja soovid – kas kaart peab olema kasutatav laual või soovitakse seda riputada, kuidas kinnitatakse kaardi külge sildid jne. Ettepanekusiltide ettevalmistamisel tasub silmas pidada, et sildid ei tohi olla liialt suured – katta kaardile paigutatuna kinni ka ümbritsevad alad, ning peavad olema korduvalt kaardile kinnitatavad ja sealt eemaldatavad. Kaarti täiendavad elanikud võivad omavahelise arutelu käigus ümber mõelda ning soovida silte ümber paigutada. Samuti järgneb esmasele kaardi täiendamisele ühise arutamise ning erinevatele arenguideedele poolt- ja vastuargumentide leidmise faas, mille käigus võib samuti tekkida vajadus osad sildid ümber paigutada või sootuks kaardilt eemaldada. Lihtsa lahendusena saab paberile trükitud piirkonna kaardi kinnitada tugevale alusele (papp, kapa plaat vmt), millesse on võimalik torgata rõhknaelu – nendega kinnitatakse kaardile

ettepanekusildid. Ettepanekusiltidele märgitakse lahendused, mida elanikud võivad soovida piirkonnas näha – seda teeb üldjuhul planeerija/ametnik, abiks võivad siin olla teiste kaasamismeetodite, nt intervjuude, vestlusõhtute vmt väärtusi kaardistavate tegevuste tulemused. Supilinna puhul kasutati ettepanekusiltide ettevalmistamisel koolikirjandite

Millal kasutada: Piirkonna kaardi ühine täiendamine on hea võimalus koguda infot ja ideid planeeringu algfaasis. Samas sobib see meetod ka juba välja töötatud eskiislahenduse läbi arutamiseks ja nõ kontrollimiseks.

põhjal selgunud väärtusi ja arenguideoid, lisades mõned tüüpilisemad arenguvõimalused. Samuti on hea ette valmistada tühjad sildid, kuhu osalejad ise saavad märkida nende jaoks olulise, kuid puudu oleva idee.

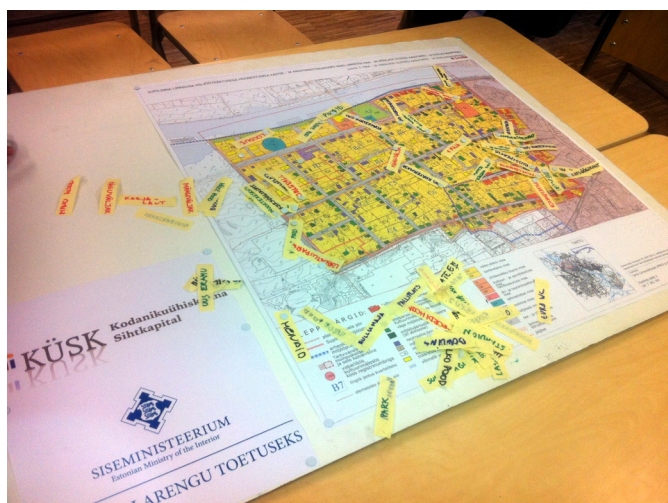
Piirkonna kaardina võib kasutada olemasolevat olukorda kujutavat kaarti (ka nt orto- või aerofotot), need on sobilikud võimalused juhul, kui piirkonna kaardi ühine täiendamine viiakse läbi planeeringu koostamise algfaasis. Samas võib meetodit rakendada ka hiljem, nt eskiislahendusele tagasiside saamiseks, sel juhul on loomulikult kasulikum tehagi täiendusi eskiislahenduse kaardil. Piirkonna kaardi ühine täiendamine eskiislahenduse baasil on ühtlasi heaks võimaluseks eskiislahenduse tutvustamiseks ning planeeringukaardi lugemise osas nõuannete jagamiseks. Planeeringukaartidel kasutatakse spetsiifilist märgistust ja tähistusi, mis ei pruugi valdkonnaga varem mitte kokkupuutunud esmapilgul arusaadavad olla ning planeeringukaardi lugemine ja sellest aru saamine nõuab pikemat süvenemist. Selgitused selles valdkonnas toovad pikas perspektiivis kasu just planeerijale endale – väheneb vormistuslikest segadustest tekkivate vastuväidete tõenäosus ning keskenduda saab sisulistele ettepanekutele. Supilinna töö raames kasutati

teemaplaneeringu eskiislahenduse kaarti. Õpilastele selgitati enne kaardi ühise täiendamise juurde asumist planeerimise ning kaasamise põhimõtteid ja vajadust, samuti anti üldine ülevaade, mida eskiislahendusega soovatakse kavandada.

Piirkonna kaardi ühine täiendamine, nagu ka vestlusring, võiks toimuda vabas, osalejate jaoks õdusas ning mitteformaalses õhkkonnas. Sellest tulenevalt tasub läbi mõelda, kus oleks sobilik üritus korraldada, sõltuvalt sihtgrupist, keda soovatakse kaasata. Soovitatav on kasutada osalejate positsioone võrdsustavaid toolide-laudade paigutamise võimalusi (nt ringis või täiendatavale kaardile võrdseid ligipääsu võimalusi loovalt).

Piirkonna kaardi täiendamine toimub kahes etapis: esmalt võivad kõik osalejad lisada kaardile endale meelepäraseid teenuseid/hooneid/arenguid, teises etapis arutatakse ühiselt saadud tulemuse ning selle realistlikkuse ja sobivuse üle. Kokkuleppel eemaldatakse ebasoovitavaks või sobimatuks osutunud silt/sildid kaardilt. Kaardi täiendamise teises etapis esitab planeerija osalejatele suunavaid küsimusi arengute sobilikkuse ning nendega kaasnevate võimalike mõjude kohta, ärgitades osalejaid mõtlema kaugemale esmastest soovidest. Supilinna töö puhul arutati õpilastega näiteks, kuidas võiksid õpilaste kavandatud ning kaardile paigutatud pilvelõhkujad sobida Supilinna miljösse. Piirkonna kaardi ühise täiendamise tulemuseks on kompromisslahendus, mis on saavutatud erinevaid aspekte ja soove läbi arutades.

Kuna selle meetodi puhul on tegemist grupitööga, eristuvad paratamatult sõnakamad ja hakkajamad, mõned osalejad aga jäävad võrdlemisi passiivseks. Soovides meetodi rakendamisel saavutada kindlasti kõikide osalejate panust, tuleks tegevust ja vestlust jõulisemalt modereerida.

Kokkuvõtvad soovitusel kaasamistegevuste kavandamiseks planeeringute koostamisel

Käesolev projekt viidi läbi kindlas asukohas käimas oleva planeeringu raames konkreetsete kaasatavate sihtrühmadega. Tänapäevane teoreetiline kirjandus soovib ruumiliste planeeringute koostamisel piiritletud asumites soodustada kogukonnatunde süvendamist, mis omakorda soodustaks head sotsiaalset kliimat ning tõstaks asumi elanike heaolu. Tuginedes projekti läbiviijate varasematele töökogemustele ning teoreetilisele planeerimisalasele baasile võib kogukonna ruumiliste planeeringute koostamisel anda käesolevas peatükis kirjeldatava soovitusliku lähenemise. Väljapakutud raamistik sobib kõige paremini tajutava identiteediga asumitele, lähtudes elanike väärtustest, millele annab mõtestatud planeeringulise sisu oskuslik planeerimisspetsialist (omavalitsuse töötaja või palgatud konsultant). Samas ei ole tegemist ainuvõimaliku lähenemisviisiga, vaid läbiviidud projekti käigus järeleproovitud tegevuste põhjal kujundatud soovitusliku raamistikuga.

1. Planeeringu koostamise esimeses järgus tuleb teostada alusuuringud, mis puudutavad asumi varasemat arengut, tänapäevast ehituslikku ning sotsiaalset seisut (hoonestus, elanikkond, ettevõtluskeskkond jne) ja arvestavad riigi tasemel kirjeldatud väärtusi (muinsus- ja looduskaitse).

2. Planeeringu koostamise teises järgus tuleks püüda sõnastada piirkonna väärtused, sealhulgas nii säilitamist kui muutmist vajavad asjaolud. Selleks annab parima võimaluse süvaintervjuude läbi viimine inimestega, kes on piirkonna ajaloo ning arengu probleemide peale sügavamalt mõelnud ja kellel on visioon, milliseks võiks piirkond kujuneda. Intervjuu võib toimuda ka kohapeal emotsionaalse jalutuskäiguna või jalutuskäiku võib kasutada täiendava kvalitatiivse teabeallikana. Antud projekti raames toimusid süvaintervjuud pärast planeeringu eskiislahenduse koostamist, kuid soovitatav oleks koostada planeeringu eskiis(id) just sõnastatud väärtuste põhjal. Planeerimisspetsialisti roll oleks seejuures „tõlkida“ nii tänapäevaste arengute jätkumise tulemus kui ka soovitud visiooni täitmiseks vajalikud põhimõtted ja tegevuste jada. Lisaks peab planeerija tagama, et erinevate arengute tulemuste juures oleks välja toodud arengute jätkusuutlikkus ning otsese vastuolu puudumine omavalitsuse ning riigi üldisemate arengueesmärkidega. Samavõrra tuleb tähelepanu

pöörata nii muutmis- kui ka säilitamisvajadusele.

3. Planeeringu koostamise kolmandas järgus oleks vajalik sõnastatud väärtuste säilitamiseks ja loomiseks vajalike põhimõtete kohta elanike ja võimalike teiste planeeritava ruumi kasutajate seisukoha teadasaamine. Selleks on parim viis lausküsitluse läbiviimine. Antud järgus on oluline roll planeerijal, kes koostöös küsitlust läbi viiva spetsialistiga (nt sotsioloogiga) töötab välja sellise küsitlusankeedi, mille alusel saab otsustada erinevate väärtuste eelistamise ulatuse üle. Küsitlusel tuleb tagada, et vastajad saaksid väljendada, kui olulised erinevad küsimused nende jaoks on. Sellega uuritakse välja lisaks arvamuse teadasaamisele ka vastuste kaalukus. Vähem aktiivsete elanike arvamuse teadasaamiseks on soovitatav korraldada lisaks spetsiaalselt neile suunatud üritusi nagu kohviõhtud ning ühised arutelud kitsamas ringis (nt ka mentaalsete kaartide joonistamine). Üks raskemaid ülesandeid on küsitluse tulemuste hindamine ning nende „tõlkimine“ konkreetseteks ruumilisteks lahendusteks. Füüsilise planeerimisega saab vaid piiratud ulatuses kaasa aidata soovitud väärtuste püsimisele ja arenemisele. Seda enam nõuab see planeerijalt laialdast kogemust ning teoreetilisi teadmisi. Samas peab planeerija vältima oma väärtushinnangutel põhinevaid otsustusi, mis ei ole selgelt põhjendatud põhiseaduslike õiguste järgimise, konkreetsete avalike huvide või jätkusuutliku arengu tagamisega.

Pärast kirjeldatud kaasamistegevuste läbiviimist saab koostada planeeringu eskiisi või sarnase toetusega selgete alternatiivide väljajoonistumisel mitu eskiisi, mille saab suunata avalikule arutelule. Ühtlasi on oluline kaaluda ka planeeringuväliseid võimalusi (sotsiaalkorterite rajamine, kohalike kaupluste toetamine jms), mis tagaksid väljaselgitatud väärtustel põhineva visiooni elluviimise. Planeeringu edasine menetlemine peaks sisaldama väiksemamahulisi väljavalitud eskiisi muudatusi (kui ei ilmne vastuolu riiklike huvidega), mis ei lähe vastuollu kaasamisel eelistatud väärtuste soodustamisega.

Väljatoodud tegevusraamistikku järgides kandub kaasamistegevuste raskuskese pigem planeeringu koostamise algusfaasi. Selline toimimisviis on kooskõlas ka teaduskirjanduses väljatoodud arusaamadega. Samas tuleb avalikkust kaasata planeeringu kehtestamiseni ning olla valmis

täiendavate ettepanekute ära kuulamiseks, kaalumiseks ja põhjendatuse korral nende arvesse võtmiseks.

Soovitused osalusplaneerimispõhise protsessi läbiviimiseks asumi planeerimisel:

planeeringu faas	tegevused	tulemused
lähteseisukohtade väljatöötamine	alusuuringud	ülevaade kujunemisest, praegusest hoonestusest, elanikkonnast, aga ka muinsus- ja loodusväärtustest
lähteseisukohtade väljatöötamine	intervjuud asumit tundvate inimestega ja/või emotsionaalsed jalutuskäigud	asumi erinevate väärtuste ja probleemide väljaselgitamine
lähteseisukohtade sõnastamine ja planeeringu algatamine	küsitlus, arutelud eraldi huvirühmadega (kodanikuühendused, vähem kaitstud elanikerühmad), laste ruumitaju uurimus	väärtuste eelistuste ja probleemide eelistatud lahendusvariantide väljaselgitamine
planeeringu eskiisi väljatöötamine	sõnastatud väärtuste alusel planeeringuliste tingimuste määramine	planeeringu eskiis või eskiisid
planeeringu eskiisi täpsustamine ja heakskiitmine	eskiisi(de) avalik tutvustamine elanikele ja teistele huvitatud isikutele, arutelud	elanike suurimale osale sobiva, aga ka säästva arengu põhimõtetega kooskõlas oleva eskiislahenduse väljavalimine
planeeringu koostamine ja kooskõlastamine, koostöö, planeeringu vastuvõtmine	planeeringu täiendavate osade koostamine ning kooskõlastamine vajalike riigiasutustega ning koostöö võrguvaldajate ja huvitatud isikutega	vastuvõetud ja avalikule väljapanekule suunatud planeeringulahendus
planeeringu avalik väljapanek, vaidluste lahendamine ja kehtestamine	avalik väljapanek koos vähemalt ühe tutvustava aruteluga ning ühe väljapaneku tulemusi tutvustava aruteluga, võimalike vaidluste täiendav lahendamine esmalt omavalitsuses ning kokkuleppe mittesaavutamise korral maavalitsuses	laia elanikkonna poolehoidu omav kehtestatud planeering

Põhimõtted⁸, mida kaasamisel meeles pidada:

Võrdsus

Võrdsus ei pea üheselt tähendama võrdset arvu ja kordi, küll aga on oluline võrdne esindatuse võimalus, võrdne ligipääs võimu- ja mõjuvahenditele. Protsessis osalevate osapoolte kohtlemine peab olema erapooletu ning õiglane.

Avatus ja läbipaistvus

Oluline on osalusprotsessi, selle käigus toimuva suhtluse ning infovahetuse avatud ja läbipaistev

esitamine nii kõigile osapooltele kui ka protsessiväliste isikutele. Samavõrra tuleb olla valmis ära kuulama, aru saama ning arvestama kõikide osalejate, aga ka väljastpoolt tulevate ideedega. Protsessi kaasatud meeskond on igal hetkel avatud uutele liikmetele.

Mitmekesisus

Kaasatavate huvigruppide määratlemisel on oluline mõelda laiemalt kui tavapärane soo, vanuse, rassi ja rahvuse jaotus. Näiteks võivad arvamusd erineda

⁸ Toodud põhimõtted tuginevad ÜRO inimasustuse keskuse korraldatud ülemaailmse linnalise valitsemise kampaania raames koostatud juhendmaterjalil „Building bridges between cityzens and local governments to work more effectively together through participatory planning“ antud soovitustel.

kogukonna erinevates sotsiaalsetes gruppides, samuti tulenevalt erinevast geograafilisest paiknemisest, majanduslikust järjest, elu- ja töökogemusest, poliitilisest kuuluvusest jne.

Otsustusõigus ja vastutus

Kaasatud osapooled, sealhulgas kohalik omavalitsus, vastutavad oma otsuste ja tegude eest. Ühtlasi on kõigil osapooltel õigus ja võimalus võtta vastutust! Kaasamine, kus osapooltel puudub õigus otsustada või kohustus oma otsuste ees vastutada, on poolik ega anna soovitud tulemust.

Usaldus

Usalduse tase, mis tekib (suudetakse tekitada) kaasatavates teiste protsessis osalejate ning protsessi läbiviijate suhtes, määrab nende panuse sisukuse ning kaasamise tulemuslikkuse. Kaasatavate esialgne umbusk ja eelarvamused on tavapärane, oluline on need protsessi käigus ületada ning jõuda usalduse ja seeläbi konstruktiivse koostööni.